



Hollanda ve Almanya'da Devlet Politikaları ve İslam: Milli Görüş Örneği

*

State Politics and Islam in the Netherlands and Germany: The Case of
Milli Görüş

Ahmet Yükleyen

Öz

Bu makale Avrupa devleti yetkililerinin Avrupa'da İslam'ın şekillenmesinde nasıl rol aldıklarını Alman ve Hollandalı devlet politikalarının Milli Görüş gibi bir Türk kökenli siyasal İslamcı örgüt üzerindeki etkilerini karşılaştırarak inceliyor. Hollanda'daki Milli Görüş Hollanda devletiyle işbirliği içerisine girdi ve liberal İslam yorumları geliştirdi ancak Alman yetkililer Milli Görüş'ü anayasayı en çok tehdit eden örgütler arasında listeliyor. Alman ve Hollanda Milli Görüş arasındaki fark Almanya'nın kısmen dışlayıcı ve Hollanda'nın çok kültürlülük politikalarının birer sonucu. Hollanda'nın sosyo-politik sistemi ve çok kültürlü politikaları Müslümanların tanınmasını aktif olarak teşvik ediyor; devlet ve İslami kuruluşlar arasında şeffaf bir ilişki sağlıyor ve işbirliğini İslami kuruluşların hedeflerine ulaşmaları için daha ödüllendirici bir strateji haline getiriyor. Öte yandan, Alman sosyo-politik sistem ve kısmen dışlayıcı politikaları katılım ve tanınma için kısıtlı bir alan sağlarken, siyasi otorite ve İslami kuruluşlar arasında karşılıklı güvensizliği teşvik ediyor ve mahkemelerde dava açmayı kamusal tanınma için daha ödüllendirici bir strateji haline getiriyor. Bu karşılaştırma Avrupa devletlerinin Müslümanları topluma entegre etmelerine yönelik politikaları nasıl geliştirebileceklerine ilişkin yollar gösteriyor.

Anahtar kelimeler: İslam, Avrupa, Milli Görüş, entegrasyon, devlet politikaları, Türkiyeli Müslümanlar

Abstract

This article examines how European state authorities are taking part in the shaping of Islam in Europe by comparing the impact of German and Dutch state policies on Islamic organisations such as Milli Görüş, a Turkish-origin political Islamic organisation. Milli Görüş, in the Netherlands has cooperated with Dutch authorities and developed liberal Islamic interpretations, while German authorities list Milli Görüş, among the top threats to the constitution. The difference between German and Dutch Milli Görüş, has been created through the partially-exclusivist policies of Germany and the multicultural policies of the Netherlands. I suggest that, on the one hand, the Dutch socio-political system and multicultural policies actively promote public recognition of the Muslim community, provide for a transparent relationship between the state and Islamic organisations and make cooperation a more rewarding strategy for Islamic organisations to attain their goals. On the other hand, the German socio-political system and partially exclusivist policies provide limited venues for participation and recognition, promote distrust between political authority and Islamic organisations, and make court cases a more rewarding strategy for public recognition. This comparison may provide insights for European states on how to develop policies conducive to Muslim incorporation.

Keywords: Islam; Europe; Milli Görüş; Integration; State Policy; Turkish Muslims

Batı Avrupa'daki göçmenler üzerine yapılan kapsamlı çalışmalara rağmen özellikle Müslüman nüfusun entegrasyon sorunu politikacıları ve araştırmacıları düşündürmeye devam etmektedir. 11 Eylül 2001'den sonra evrensel güvenlik endişeleri, Avrupa devletlerinin göçmenlerin büyük çoğunluğunu oluşturan Müslüman nüfusunu hedef alan politikalar geliştirmesine sebep oldu. Etnik kökenler, nesil, gelinen ülke, dindarlık çizgileriyle Avrupa'daki Müslümanlar arasındaki çeşitlilik, devletleri bu çeşitliliğe hassas politikalar geliştirmede zor duruma düşürüyor. Bu çalışma, Türk kökenli İslami bir teşkilat olan Milli Görüş'ü ele alarak Almanya ve Hollanda'daki İslami teşkilatlara bu ülkelerin entegrasyon politikalarının farklı etkilerini karşılaştırmayı hedefliyor.

Her devletin göçmenlere, Müslümanlara ve İslami cemaatlere yönelik farklı politikaları vardır. Bu politikalar onların faaliyetlerini ve İslami bilgi üretimini etkiler. Genel olarak, en fazla Fransa asimilasyon yanlısı, Almanya kısmen dışlayıcı ve Hollanda çokkültürlülük yanlısıdır. Hiçbir etnik veya dini grup hakkını tanımayan Fransa'nın asimilasyon yanlısı modeli, spektrumun bir ucudur. Eğitim sistemi ve sosyal hizmet temsilcilikleri gibi devlet teşkilatları her göçmenin homojen Fransız kültürüne entegre olmasına çalışır. Hollanda, devlet desteğiyle farklı okulların ve medya kuruluşlarının oluşumunu teşvik eden ve tanıyan politikasıyla spektrumun diğer ucudur. Almanya, dini grupların haklarını tanıyan fakat bunları gerçekleştirmelerini teşvik etmeyen siyasal liderlik hukuki çerçevesiyle bu spektrumun ortasındadır.

11 Eylül 2001'den sonra farklı Avrupa devletlerinin entegrasyon modelleri arasında bir benzeşme oldu. Çünkü tartışmaya açık bir konu olarak denilebilir ki göçmen cemaatleri ve toplumun diğer büyük kesimi arasındaki çatışmaları önceki modellerin hiçbiri engellemiyordu. Fransa'daki isyanlar, Hollanda'da film yapımcısı Theo Van Gogh'un öldürülmesi ve sonrasında halktan gelen tepkiler gibi olaylar Avrupa devletlerinin entegrasyon politikalarına yeniden gözden geçirmelerine sebep oldu. Bu benzer olaylara rağmen, Milli Görüş'ün Hollanda'daki ve Almanya'daki şubelerinin mukayesesi şunu gösteriyor ki Müslümanların sosyal kabulü ve topluma katılmasını sağlayarak Müslüman birlikteliğine en çok Hollanda çok kültürlü politikaları destek vermektedir. Diğer yandan Alman Anayasasını Koruma Bürosu (Verfassungsschutz) raporlarına göre Almanya'daki

Milli Görüş hareketi, Alman toplumunu tehdit eden unsurların başında gelmektedir¹.

Farklı ülkelerde aynı İslami teşkilatın iki Şubesinin algılanışındaki farklılık neden kaynaklanmaktadır? Bana göre, bir yandan Hollanda sosyopolitik sistemi ve çok kültürlü politikaları Müslüman toplumunu halkın tanınmasına teşvik ediyor ve İslami teşkilatlara hedeflerini gerçekleştirmelerinde kullanmaları için onlarla işbirliği içinde daha faydalı stratejiler sunuyor. Diğer yandan, Alman sosyopolitik sistemi ve kısmi dışlayıcı politikaları tanınma ve katılım için kısıtlı bir alan sunuyor ve İslami teşkilatlar ve siyasi otorite arasında güvensizlik oluşmasını aşılıyor.

Son birkaç yıl içinde evrensel ve yerel terörist faaliyetleri, daha önce yabancılardan korkan Avrupa toplumunu daha da yabancılaştırmaktansa Avrupa devletlerinin Müslüman birliğini teşvik eden politikalar geliştirmesine sebep oldu. Bu politikalar farklı derecelerde başarı elde etti. Avrupa devletlerinin Müslümanların ya da herhangi bir dini cemaatin iç işlerine müdahale etmesi, laik yapısından ötürü onları ikilemde bırakıyor. Tarihi kilise ve devlet ilişkileri, tamamen ayırımdan (Fransa), işbirliğine (Almanya ve Hollanda) farklı çerçevelerin çizilmesine sebep olmuştur. Başlangıçta çok kültürcülük yanlısı siyasetçiler Avrupa bağlamında, Avrupa liberal standartlarına uygun olarak, devlet müdahalesi olmadan İslam'ın gelişmesini bekledi. Bu laissez faire (müdahale etmeme) yaklaşımının yerini, Fransa'da ve Hollanda'da olduğu gibi tüm Müslümanlar adına konuşan temsil organlarını tanıyarak Müslümanların dini faaliyetlerini izleyen politikalar aldı (rneğin, camilere denetim kameraları koyulması).

Müslüman ibadetinin ve kimliğinin rekabetçi Őekilleri Sufizm, siyasi İslam, "resmi İslam" ve devrimci İslam'ı içerir. Milli Görüş gibi siyasi İslam teşkilatları Müslümanlar ve devlet arasındaki müzakerelere daha çok dâhil olmuştur. Taraftarlarının sosyal ve dini ihtiyaçları için hizmet verirken dini bir cemaat olarak devletin onları tanınmasını isterler. Milli Görüş diğer İslami teşkilatlardan daha fazla farklı devlet politikalarına karşı hassas olduğu için, bu durum Milli Görüş'n iki devlet arasındaki mukayesesinde kullanılabilecek önemli bir vaka olmasını sağlar. Örneğin,

¹ Bu raporlarda IGMG görünmeye devam eder. Örneğin, bir sonraki raporda IGMG aşın teşkilatlardan biri olarak listelenmiştir: Anayasayı Koruma Bürosu Yıllık Raporu (2004), Federal İçişleri Bakanlığı, 207. www.bmi.bund.de adresinde mevcuttur.

Süleymanlılar cemaati mistik özyapılarını korumak için devletle olan ilişkilerini en alt seviyede tutar. Diyanet, Türk devletini temsil eder. Bu da onun Avrupa otoritelerinde Müslüman birliğini teşvik edecek bir ortak olmasında engeldir. İslam anlayışları, her çeşit İslami uygulama ve teşkilatın bulunduğu Avrupa ortamından ve belirli devlet politikalarından farklı şekillerde etkilenmiştir. Almanya ve Hollanda'daki Milli Görüş şubelerinin karşılaştırılması, İslami teşkilatlar üzerindeki devlet politikalarının etkisini açıklamada yardımcı olur.

Özet olarak, Avrupa devletleri Müslüman göçmen nüfusunun barışçıl bir şekilde topluma uyumunu teşvik eden politikalar aramaktadır. Liberal politikaları olan devletlerdeki (İngiltere gibi) şiddet olayları ve Hollanda çokkültürlülük yanlısı politikaların bile Müslüman birliğini sağlamayacağını savunur, fakat siyasal İslami teşkilat Milli Görüş'ün Hollanda ve Almanya'daki şubelerinin karşılaştırılması gösteriyor ki çok kültürlü politikalar, yavaş da olsa, Müslümanların Avrupa kamu alanına katılmaları ve İslami yorumlamalarında liberal değerlere uyum sağlamaları hususunda Müslümanları teşvik edebilir.

Bu bölümde, Müslümanlara doğrudan ve dolaylı etkileri açısından Almanya ve Hollanda devlet politikalarını inceliyorum. Dolaylı politikalar göçmen nüfusun entegrasyonunu bütün olarak ele alan devlet politikalarıdır. Bunlar Müslümanları ve örgütsel deneyimlerini dolaylı olarak etkiler. Doğrudan politikalar özel olarak Müslümanları ve İslami teşkilatları daha büyük toplumun içerisine entegre edilecek göçmen grup olarak hedef alır. Sonrasında, farklı politikaların İslami yorumları nasıl etkilediğini açıklamak için Almanya ve Hollanda'daki Milli Görüş'ü karşılaştıracam.

Almanya: Kısmen Katılımcı Demokrasi ve Müslümanlar

Almanya ve Hollanda'daki Müslüman cemaatleri dolaylı olarak etkileyen üç politika şekli; vatandaşlık, siyasi katılım ve kilise-devlet ilişkileridir. Bu üç politika kapsamında, özellikle Müslümanları hedef alan politikalar; kurban kesme, ibadet yerlerinin inşası, kamu kurumlarında ibadete ilişkin olduğu kadar, İslami teşkilatların oluşumu, dini eğitim hakkı ve başörtüsü takma hakkına ilişkin en çok tartışılan konulardır.

Vatandaşlık

Alman *Volk* (halk) kavramı, Alman ulusunun temeli olarak ortak soyu ima eder. Bunun sebebi ancak 1871’de Alman halk-devletin doğmasının devlet ve kültürel sınırlar arasında bir farklılığa sebep olmasıdır. On dokuzuncu yüzyılda Orta Avrupa’nın karmaşık gç motifi ve siyasi yapısından dolayı Alman asıllı ve bu kültürden gelen insanlar bu toprakların dıőında yaşıyarak burada Alman devletini oluşturdu. Bu “Alman” etnik kökenin anlamı, Alman yönetim Őeklinde kendi soyunu ve işçi göçmenleri birleőtiren vatandaşlık kanunlarıyla çakıőtı.

İkinci Dünya Savaőtı sonrası Almanya’ında iki önemli geliőtme Alman olmayan yerleőtmcilerin sayısını arttırdı: İşçi göçü ve sığınma arayıőtı. Türkiye’den gelen “misafir iőçiler” işçi göçünün ekseriyetini oluşturdu (Abadan-Unat ve Kemiksiz 1986) ve Türkiye’den gelen Kürtler, Almanya’ya mltesi olarak girdi. 1973 petrol krizinden sonra işçi göçü son buldu ve mltesi kabul oranı da 1990’larda yüzde 10’nun altına düştü, fakat Alman milletinin etnik bir biçimde ifade edilmesi, Almanya’da doęmuőt, bymőt, eğitim grmőt misafir iőçilerin nesillerinin “Almanlığını” Alman otoritelerinin kabul etmesini zorlaőtırdı.

2001’de Alman toplumunun yüzde 9’u *Auslnder* (yabancılardan) oluőtmuőt olsa da, Alman otoriteleri hala Almanya’nın göçmen ülkesi olduğunu kabul etmemektedir (Cohen 2001). Almanya doğumlu Türklerin Alman olarak kabulünde popülasyon ve devletteki dirence rağmen Baőtbakan Gerhard Schröder ikinci nesil göçmenleri yabancılaőtırmamak için vatandaşlık kanunlarının yeniden gözden geçirileceğine dair tartıőtmaların baőtını çekti. Göçmenlerin resmi etiketi yabancılardan (*Auslnder*) vatandaőt (Mitbrger) doğru yavaőt yavaőt deęiőt. Alman milletinin bir parçası olarak göçmenleri kabul etmeye yönelik bu deęiőtlik sadece son zamanlarda oldu ve Mayıs 1999’da yasalaőt ve Ocak 2000’de yürürlüğe giren vatandaşlık kanunlarına kısmi olarak yansıtıldı.

Vatandaşlık reformu uzun zamandır ülkenin geleneksel olarak sahip olduğu vatandaşlığın soy ilkelerinden (*jus sanguinis*) farklılaőtan önemli bir adımdı. Şimdi, ebeveynlerinden birisi sekiz yıldır Almanya’da oturuyorsa Almanya’da doğan birinin (*jus soli*) Alman vatandaşlığı alması mümkündür. Çifte vatandaşlık kabul edilmediğinden, Almanya doğan birey 23 yaőtına geldiğinde sahip olduğu diğer vatandaşlığını dőtrmek zorundadır. Ayrıca, sekiz yıldır Almanya’da yaőtayan yabancı milliyete mensup biri de ilave gereklilikleri yerine getirdiği takdirde Alman vatandaşlığı

alabilir. Bu kişinin; hiçbir sosyal güvenlikten faydalanmaması, herhangi bir sabıka kaydı bulunmaması, Alman diline yeterince hâkim olması ve Alman anayasasına olan sadakatini ifade etmesi gerekir. Son iki durumda, Alman vatandaşlığı verme veya bundan reddetme hususunda Alman otoriteleri kendi inisiyatiflerini kullanmaktadır.

Yeni Alman-vatandaşlık kanununun yasalaşmasından önce uzun siyasi görüşmeler olsa da çifte vatandaşlık kabul edilmedi. Fakat fiili (de facto) durum Türklerin Türk vatandaşlıklarını tutmalarına izin vermektedir. Bir kişi Alman vatandaşı olduğunda Türk konsolosluğu onun Türk pasaportunu askıya alır. Alman vatandaşı olarak kişi Türk vatandaşlığını yeniden elde edebilir. Fakat Türk vatandaşlığı Alman devleti tarafından tanınmaz. Uygulamada bakıldığında Almanların çifte vatandaşlığı resmi olarak reddetmesi şu anlama gelmektedir: Sadece Alman vatandaşlığına sahip Türkler, Türkiye'de miras olayları yaşanması durumunda Türk vatandaşlığını iddia edemezler. Uygulamadaki bu kısıtlamalar 1993'de yabancı milliyetlerin toplam sayısının sadece yüzde 0.7'sini oluşturan vatandaşlığa kabulün düşük olmasındaki sebeplerden biridir (Sunier ve Meyer 1995, 108). 1995'deki çalışmalara göre, Almanya'da yaşayan Türklerin tümünün yüzde 60'ından daha fazlası Türk pasaportlarını kullanabilmeleri halinde Alman vatandaşı olabileceklerini ifade etmiştir (Weber 1995). Yine de, Alman vatandaşlığı Almanya'da doğup büyüyen ikinci ve üçüncü nesiller arasında yaygındır. 2004 istatistiklerine göre, Almanya'da 2.5 milyon Türk göçmen vardır. Bunlardan 700,000'i Alman vatandaşlığı almış ve Alman vatandaşlığı olan 470,000'i de oy kullanma yaşındadır (Şen 2005).

Vatandaşlığın edinimiyle ilgili düzenlemeler Müslümanlara değil genel olarak göçmenlere yöneliktir. Vatandaşlık reformuna karşın Alman vatandaşlığını seçen Türk sayısı 1999 yılına dek arttı. 1999'da, yeni vatandaşlık kanunundan önce, 103,900 Türk göçmen Alman vatandaşı oldu. Bu rakam bundan sonra mütemadiyen düştü: 2000'de 82,800, 2001'de 75,600, 2002'de 64,631 ve 2003'de 56,244 Türk göçmen, Alman vatandaşlığını aldı (Kaya ve Kentel 2005). Kaya ve Kentel bu düşüşün sebebi olarak birçok açıklama önerdi. Birincisi, Alman Türkler sivil, sosyal ve kültürel haklarından zaten memnundular, fakat siyasi haklarından memnun değildi. Bu durum 2000'deki yasa değişikliklerinden sonraki belirgin düşüşe bir açıklama getirmiyordu. İkincisi, Türk göçmenler çifte vatandaşlığı sınırlandırmayan daha demokratik vatandaşlık kanunun yürürlüğe girmesini

umuyorlardı. nc muhtemel sebep, çoğunlukla kentlerde yaşayan Türkler, Berlin gibi şehirlerde kısmen bürokratik süreci uzun olan yeni vatandaşlık kanununu görmezden gelmeyi tercih ettiler. Bu durum vatandaşlığa kabul sürecinde Alman Türklerde heves kırıcı bir etki oluşturmuş olabilir.

Bu sebepten, Alman vatandaşlık kanunundaki gelişmelere rağmen bu kanunlar, Almanya'daki tüm Müslümanların üçte ikisinden fazlasını oluşturan Türk göçmenlerin beklentileriyle uyumadı. Müslüman göçmenlerin büyük bir bölümünün vatandaşlığı almak konusunda yaşadığı bürokratik ve pratik zorluklar, onların bu kanunlardan yararlanmalarını teşvik etmedi. Evsahibi sayılan Etnik Almanların, Alman pasaportlu Türk asıllı göçmenlere hala *Auslnder* (yabancı) gözüyle bakarak onları nasıl reddettikleriyle ilgili hikyeler ortalıkta dolaşmaktadır. Diğer bir deyişle, Alman vatandaşlığını almak daha kolay hale getirildi. Fakat bunun etkili olması için sosyal kabulün de olması gerekir.

Siyasi Katılım

Avrupa Birliinden dışındaki ülkelerin vatandaşları olan göçmenlerin Almanya'daki yerel veya ulusal seçimlerde oy kullanma hakkı yoktur. 1990'un kişında Alman Federal Anayasa Mahkemesi (Bundesverfassungsgericht) anayasanın sadece Alman vatandaşlara ulusal düzeyde oy kullanma hakkı vermesine karar verdi. 1994'de Yeşiller Partisi adayı Cem zdemir, Alman federal meclisinde ilk Türk kökenli milletvekili oldu. 2004'den bu yana Avrupa Parlamentosu yesi olan zdemir, 2008'de Yeşiller Partisi eşbaşkanı oldu. Eylül 2005 milletvekili seçimlerinde, Türk kökenli beş aday seçildi ve Eyalet (*Lnder*) parlamentosunda sandalyesi olan, ulusal partide yer alan Türk Almanlar da vardı. Yerel ve devlet düzeyinde milletvekili olan Türk kökenliler ve Müslümanlar giderek artmaktadır. Mart 2006 Hessen yerel seçiminde yirmi dört Türk kökenli aday vardı. Bazı daha büyük şehirlerde tüm yabancı sakinlerini temsil eden kurullar vardır. Fakat bu kurulların etkisi sınırlıdır (Klopp 2002).

Kilise-Devlet İlişkileri

Federal düzeyde din ve devlet arasındaki ilişkiyi şekillendiren iki ilke vardır: Tarafsızlık ve parite (tam eşitlik). Devlet, dini tartışmalara katılmaz ve tüm dinlere eşit olarak muamelede bulunur. Fransa'nın aksine laiklik

ilkesi din ve devletin tamamen ayrılması anlamına gelmez. Almanya'da kilise vergisi (*Kirchensteuer*) adında kurum aracılığıyla devlet tanınan her dini cemaat adına vergi toplar ve toplanan parayı bu cemaatlere geri yönlendirir. Vergi alma hakkı "kamu hukukuyla ortak organlar" (*Körperschaften des Öffentlichen Rechts*) olarak tanınan cemaatlerle sınırlıdır. Şu anda bu Katolik, Protestan, Ortodoks ve Yunan cemaatleriyle sınırlıdır. İlke olarak diğer dinler de kamu hukuku statüsü edinebilir.

En dikkat çekeni Milli Görüş olmak üzere birçok İslam teşkilatı kamu hukuku statüsüne başvurdu. Fakat hiçbirisi başarılı olamadı. Alman hukuku, bir "dini toplumun" (*Religionsgessellschaft*) tüm dini cemaati temsil etmesi (*Religionsgemeinschaft*), merkezi bir teşkilat yapısının olması ve kalıcılık dâhil olmak üzere belirli özellikler taşımasını gerekli kılar. Katolik Kilisesi'nden farklı olarak Sünni İslam'da merkez otorite yoktur. Bu da böyle bir teşkilatsal yapının oluşturulmasını zorlaştırmıştır. Dahası, Alman otoriteleri İslam teşkilatlarının otuz yıllık geçmişlerinin olmasını, kalıcılık gerekliliğini yerine getirmediğini düşünmektedir. Bazı tanınmış kişiler, İslam'ın cinsiyetler arasında eşitsizliği teşvik etmesinden ve dini otoritelere bağlılıklarından dolayı Alman anayasasıyla uzlaştırılmaz olduğunu savunmuştur (Giordano 2007). Halkın İslam'a olumsuz bakış açısı, İslam ve Alman laik demokratik yönetim biçimiyle uzlaşamamasındaki temeli destekler.

İslam "kamu hukuk kurumu" olarak tanınmadığı için Müslümanlar, ibadet yerleri için devlet fonu almamaktadır. Yerel otoriteler camileri şehir planlamasına dâhil ettiği için onlarla aynı çizgide değildir. Duisburg'daki Müslüman cemaati, cami ihtiyaçlarını giderme teşebbüslerinde güçlü direnişlerle karşı karşıya kaldı. Frankfurt'ta camilerin "eski şehir merkezi görüntüsünü zedeleyeceklerinden" korkulduğu ifade edildi (Sunier ve Meyer 1995, 109). Diğer yandan, Stuttgart, yerel otoritelerde Müslümanların ihtiyaçlarını temsil etmek için İslami gruplar danışma kurulu oluşturdu.

Tanınmayı sağlayan kilise-devlet ilişkisindeki kanuni çerçeveye ve gelişen vatandaşlık kanunlarına rağmen genel olarak Müslümanlar, özel olarak da Türk Müslümanlar bunlardan yararlanamamıştır. Alman otoriteler, İslam'ı Protestanlık, Katoliklik, Ortodoksluk ve Yahudilik gibi diğer inançlara eşit olarak tanıma konusunda teşvik edici bir tutum takınmamaktadır. Alman vatandaşlık kanunlarındaki reformlar çifte vatandaşlığı

reddettiği için Türk Müslümanların beklentilerini karşılamadı. 2000'deki reformdan bu yana, Alman vatandaşlığını elde etmede uygulamadaki kısıtlamalar onu seçen Türk sayısında düşüşe sebep oldu. Genç nesiller, Alman vatandaşlığını alsa da Alman toplum onları Alman olarak tanımlıyor. Ancak, Türk asıllı adaylar, yerel düzeydeki siyasetlerde gittikçe sayı olarak artmaktadır.

Aşağıda verilen politika alanları, dini toplum olarak Müslümanların Alman otoritelerinin İslam'ı Hıristiyanlık ve Yahudiliğe eşit bir din olarak İslam'ı tanınması için nasıl bir mücadele içinde olduklarını gösterecektir. Bu tartışma; devletin tanıdığı dini bir toplum olarak hukuki statü edinme, dini eğitim ve başörtüsü mevzusu üzerinde yoğunlaşır.

Müslüman Temsil Organı

Alman anayasası, Pazar günleri veya diğer dini tatillerde çalışmama gibi dini hak ve özgürlükleri temin eder². Lakin İslam'ın "kamu hukuku kurumu" olarak resmîyette tanınmasındaki eksiklik, Müslümanların kamusal alanda hak talep edecek bir temsil kurumunun eksikliği anlamına gelir.

Alman otoriteler İslami eğitim veya başörtüsü gibi meseleleri tüm Müslümanları resmi olarak temsil etmediği için tek bir Müslüman temsil organı ile müzakere edemezler. Almanya Müslümanları adına iki şemsiye örgüt konuşmayı amaçlar: Almanya İslam Konseyi (Islamrat für Bundesrepublik Deutschland) ve Almanya Müslümanları Merkez Konseyi (Zentralrat der Muslime in Deutschland). Bu örgütler, ne tüm İslami teşkilatlarını içinde barındırır ne de Alman devleti tarafından resmi olarak tanınırılık kazanmışlardır. Türk, Boşnak ve Arap gibi Müslümanlar arasındaki etnik bölünme ve rakip İslami teşkilatlar (Türk devleti destekli Diyanet, siyasal İslam Milli Görüş, mistik Süleymanlılar ve birçokları gibi) tüm Müslümanlar adına konuşabilen bir temsil organının oluşmasını engeller. Alman otoriteler bu iç bölünmelere tüm Müslümanları temsil eden ortak bir platform oluşturmaya teşvik yerine bir engel olarak bakarlar. Yine de, Müslümanlar ve devlet temsilcilikleri arasındaki ilk kurumsal diyalog olarak Alman İslam Konferansı 2006'da başlamıştır.

² Almanya Anayasası (Grundgesetz), Madde 4 ve 140.

İslami Eğitim

(1) Dini eğitim *Länder* (Federal devletler) yargısı çatısı altında toplanır. Genel ilke, devlet okullarında dini eğitim verebilmesi için dini cemaatin “kamu hukuku kurumu” olarak tanınmasıdır. Müslümanların dini eğitimiyle ilgili iki mesele: Alman devlet okullarında İslam dersleri ve İslami okullardır.

2000'deki tahminlere göre yaklaşık 700,000 Müslüman öğrenci devlet okullarında İslam dersleri almaktadır (Knubbertz, 2000). Alman anayasası Madde 7'ye göre devlet, resmi olarak tanınmış dini topluluklara, devlet okullarında “dini dersler” (*Religionunterricht*) önerebilir veya müfredatı ona göre geliştirebilir. Devlet bu faaliyetleri izleme hakkını kendinde saklı tutar. Devlet kendi dini tartışmalara girmeden dini toplulukları desteklemekle yükümlüdür. Devlet, prensipte okul sonrası veya hafta sonları camilerde verilen Kuran okullarını dengelemek için devlet okullarında İslam dersleri fikrini destekler, fakat bir kamu hukuku kurumu olarak tanınmadıkları için Müslümanlar bunu uygulamaya koyamamıştır.

“Dinler dersi” (*Religiose Unterweisung*) ve “dini dersler” (*Religionsunterricht*) arasında ayırım yapmak gerekir³. “Dinler dersi” tarihi ve sosyolojik bir perspektifte tüm dinleri mukayeseli olarak öğretmeyi amaçlar. “Dini dersler” ise öğrencilerinin dini ve etik farkındalığını arttırmada bir temel olarak bir dinin teolojik görüşlerini kabul eder. “Dinler dersi” sosyal bir olay olarak dini değerlendirirken “dini dersler” dini ilkelere inancını ve uygulamalarını tanıtır.

Şu anda, sadece Berlin'de ebeveynlerin talebi halinde Almanya'daki devlet okullarındaki İslami derslerin sorumluluğunu üstlenen Berlin İslam Federasyonu'nu (Islamische Federation Berlin) tanıyan bir senato bulunmaktadır. 2000 yılında Berlin İslam Federasyonu mahkeme davalarıyla geçen yirmi yıldan sona “kamu hukuku kurumu” statüsünü elde etti. 2004- 2005 yılında, federasyon 37 okulda 4,400 öğrenciye İslam dersleri verdi (Islamische Föderation in Berlin 2005). Hamburg eğitim otoriteleri büyük dinler hakkında tüm öğrencilerin bilgi edinebileceği “dinler dersi” verilmesini önerdi, fakat Alman anayasası Müslüman öğrenciler için “İs-

³ Bu iki terimin tam çevirisi “dini öğretim”dir. Fakat siyasal çıkarımları bakımından anlamlarını netleştirmek için ben onları iki farklı şekilde çevirdim.

lam derslerini” de içeren “dini dersleri” temin etti. Nordrhein-Westfalen eyalet otoriteleri “dinler dersi”nin sunulduğu pratik bir çözüm buldu. Böylece Müslüman ğrencilere İslam’ı ve İslam’ın teolojik perspektifini öğreten bir müfredatla “dinler dersi” verilebilirdi (Fetzer ve Soper 2005, 114).

İkinci meseleye ilişkin olarak *eyaletler*, İslami okullar gibi İslam temelli okulların gerekliliklerini saptar. Anayasa inanç temelli dini okullara izin verir fakat devletin onlara maddi destek vermesi zorunlu değildir ve kural olarak sadece kamu hukuku kurumları kendi okullarını açmak için baŐvuruda bulunabilir. Bu, İslami okullar ihtimalini ciddi bir Şekilde kısıtlamıŐtır. Dahası, açılan okul ilk altı yıl kendini finansal olarak idame ettirmelidir. Ancak ondan sonra devlet deneği alabilir. Yine de Almanya’da iki İslami okul bulunmaktadır. Biri Münih’te 1981’de, diğeri Berlin’de 1989’da kuruldu. Bu iki okul da Alman devletinden maddi destek almaktadır.

Diğer bir deyiŐle, Alman anayasası İslami eğitime hukuki bir temel sağlayan dini eğitimi temin eder fakat uygulamada engeller vardır. Birincisi, Müslümanların kendi içinde bölünmesinden olduğu kadar Alman kamu alanında İslam’ın tamamen temsil edilmesinde siyasi irade eksikliğinden dolayı Alman otoriteleri “kamu hukuku kurumu” statüsü sahibi olarak Müslümanları tanımaz (Pfaff ve Gill 2006). Otoritelerin tereddütü daha fazla müşterek hakların göçmen nüfusu izole edeceğine inanmalarından kaynaklanıyordu. Sonuç olarak devlet, anayasal ilkelerle uyumlu olacağını temin ederek eğitimde İslam’ı kısmen tanıdı. Fakat son yıllarda başörtü meselesi, dini özgürlük ve okullardaki laik kamu alanı arasına yeniden bir çizgi çekmiŐtir.

Başörtü Meselesi

Başörtü takan Müslüman öğrencilerle ilgili davalar olsa da Almanya’daki tartıŐmalar ağırlıklı olarak Müslüman ğretmenleri merkez almıştır. Eylül 2003’de Almanya’daki en yüksek merci Afganistan asıllı 31 yaŐındaki Alman vatandaşı Fereshta Ludin’in okulda başörtü takmasının bölgesel bir eyalet tarafından yasaklanmasının yanlıŐ olduğu kararına vardı. Ludin, 1998’de Baden-Württemberg eyaletinde okulda baŐını kapamakta ısrarlı davranıŐlarından ötürü okula kabul edilmemiŐti.

Anayasa mahkemesi aldığı kararda, Alman anayasal hukukunun devlet okullarının sınıflarında başörtüsü takmayı açıkça yasaklamadığını fa-

kat eyaletlerin böyle bir yasağı yasalaştırabileceğini vurguluyordu. Mahkeme, Alman devletin dinlere karşı tarafsızlığının kilise ve devletin tamamen ayrı tutulması olarak algılanmaması gerektiğinin altını çizdi. Böylece, mahkeme eğer federal devletler başörtü takan öğretmenleri işe almak istemiyorlarsa öncelikle, sınıfta dini sembolleri açıkça yasaklayan belirsizliğe mahal vermeyen kanunlar çıkarmak zorunda olduklarına işaret etmiş oldu., . Ludin'in davasında Baden-Württemberg eyaletinde böylesine hukuki bir yasağın yerinde olmadığını da belirtti. Böylece, ironik bir şekilde Ludin'in davasının hukuki zaferi, yasağa destek veren eyaletlerin yarısının bu meselede düzenlemeler yapmasının yolunu açtı.

On altı Alman eyaletinin sekizi – Baden-Württemberg, Bavyera, Hessen, Aşağı Saksonya, Saarland, Bremen, Kuzey Ren-Vestfalya, ve Berlin şehir eyaleti- Müslüman öğretmenlerin devlet okullarında başörtü takması yasağını yürürlüğe koydu; fakat diğer *eyaletlerde* öğretmenlerin başörtüsü takmasını yasaklayan herhangi bir yasa yoktur.

Alman toplumunda Müslüman teşkilatların temsilinde böyle hukuki ve siyasi değişikliklerin önemli sonuçları vardır. Entegrasyonun bu kısmı dışlayıcı modeli, sosyal dayanışmayı ve dini ve etnik bağlarını temel alan Müslüman cemaatlerin yoğunluğunu güçlendirdi; lakin ikinci nesil “Türk Almanların” artan rolü ve son zamanlarda Alman devletinin daha kucaklayıcı politikaları, çoğunluk-azınlık ilişkilerini yavaş yavaş değiştirmeye başladı; fakat başörtüsüne yasak gibi politikalar bu gelişmelere ket vurdu.

Başörtüsü sorunu Fransa'da hararetle tartışıldı ve Fransa Ulusal Meclisi Şubat 2004'de devlet okullarında hem öğretmenlerin hem öğrencilerin başörtüsü takmasını yasakladı (Bowen 2006). Bu tartışma ve yasak şimdi Almanya'ya sıçradı. İslam'ın bu halk sembolünün yasaklanması, İslami teşkilatların ve Müslümanların hoş karşılanmadığının diğer bir işaretiydi. Aşağıdaki alt başlık, Hollanda politikaları hakkında daha detaylı bir çerçeveye sunuyor.

Hollanda: Çok kültürlü Demokrasi ve Müslümanlar

Hollanda'nın, Hindistan ve Endonezya dâhil olmak üzere uzun bir sömürgecilik tarihi vardır. Hollanda, kendi ülkelerindeki azınlık-devlet ilişkilerine yönelik sömürgecilik deneyimlerinden çıkardığı derslerle bu ilişkilere temel atmıştır. 1970'lerin başından beri Hollandalı otoriteler çoğun-

luğunu Türk ve Faslıların oluşturduğu işçi göçmenlerin Hollanda toplu-
munda kalıcı sonuçlar bırakabileceğini fark etti ve 1980'lerden sonra g-
menlerin endişelerini dikkate alan politikalar geliştirdi. 2007 istatistikleri-
ne göre, Hollanda'da toplam nüfusun yüzde 5'ini oluşturan tahmini
850,000 Müslüman yaşamaktadır (Van Herten 2007). Türkiye'den gelen
Müslümanlar yüzde 38 oranla en büyük grubu (325,000) oluşturmaktadır.
Arkasından tüm Müslümanların yüzde 31'ini oluşturan Faslılar
(260,000'den fazla) gelir.

Vatandaşlık

1985'de Hollanda hükümeti, uygulaması vatandaşlığa kabul verilerini
arttıran yeni bir vatandaşlık kanunu getirdi. Hollanda topraklarında doç-
muş ve doğduğundan beri burada yaşayan çocuklar 18 ve 25 yaşları ara-
sında beyan etmesi halinde Hollanda vatandaşlığı alabilir (Jacobs 1998,
351). Başvuranlardan 18 yaşının altındaki çocuklar eşzamanlı olarak Hol-
landa vatandaşlığı alabilir. Bunun dışında, vatandaşlığa kabul koşulları
şunları içerir: 1) Hollanda topraklarında kesintisiz en az beş yıl yaşamak
(Hollanda vatandaşı biriyle evlenildiği takdirde üç yıl) ve 2) Felemenkeye
makul ölçülerde hâkim olmak. 2003 Nisan'dan beri bu bilgi vatandaşlık
testi kullanılarak sınanmaktadır.

1992 ve 1997 arasında Hollandalı olmayanlar ifte vatandaşlık almayı
seçebiliyordu. Türklerin yaklaşık üçte ikisi ve Faslıların yarısı ifte vatan-
daşlık alma hakkı fırsatından yararlandı (Van Heelsum 2002, 180). Ekim
1997'den sonra bazı istisnalar hariç, ifte vatandaşlık alınmasına izin ve-
rilmedi. Vatandaşlığından feragat etmeye izin vermeyen ülkelerin vatan-
daşları (rneğin, Faslılar) Hollanda vatandaşlığına başvuru yaptığında
böyle bir istisna olabiliyordu. Başvuran kişi Hollanda topraklarında doç-
muş, vatandaşlık başvurusu sürecinde burada yaşamış, başvuru yapanın
eşi Hollanda vatandaşı veya başvuran kişi Hollanda devletinden mülteci
statüsü almış olabilir. Bu istisnalara rağmen Müslümanlar arasındaki va-
tandaşlığa başvuru oranları azaldı. 2003'de 4,000 Türk Hollanda vatan-
daşlığı aldı. Bu rakam 1996'da 2003'dekin on katıydı. 2004'de başvuru sayısı
2002'de 42,000'den 2003'de 29,000'e düştü (Ter Wal 2005, 6). Son zaman-
larda yapılan değişiklikler ve vatandaşlığa kabule rağmen 2003'de Hol-
landa'da yaşayan Müslümanların yarısı Hollanda vatandaşıydı (Tas 2004).
Bun durumun sonuçları siyasi katılımında da gözlemlenebilir.

Siyasi Katılım

1983'de Hollanda anayasasında yapılan bir değişiklik, 1985'deki seçim yasasındaki bir değişiklikle birlikte, vatandaş olmayanların belediye seçimlerine katılma ve oy kullanmasını olanaklı kıldı. Vatandaş olmayanların, önceki beş yıl için, sadece belediyeden hukuki oturum izni almaları gerekiyordu. Hollanda hükümeti, bir göçmenin, yerel düzeyde faal siyasi bir vatandaş olabilmesi için beş yıldan sonra yeterince entegre olabileceği kararını verdi.

1986'da oturum izni olan yabancılar belediye seçimlerinde ilk defa oy haklarını kullanabiliyor ve belediye meclisi üyeleri olabiliyorlardı (Ter Wal 2005, 35). 2002'de Rotterdam'ın Hollanda'daki tüm şehirlerden daha çok göçmen belediye meclis üyesi vardı. Amsterdam ve Rotterdam belediye meclis üyelerinin yaklaşık yüzde 20'sini göçmenler oluşturuyordu (Ter Wal 2005, 35). 2002 belediye seçimlerinde göçmen kökenli 208 aday Hollanda belediye meclisinde sandalye elde etti. Bu da tüm belediye meclis üyelerinin yüzde 2.3'ünü oluşturuyordu.

ulusal seçimlerde oy kullanma hakkı yerli ve vatandaşlığa kabul edilmiş kişilerle sınırlıdır. İlk göçmen asıllı milletvekili 1986'da Hollanda İşçi Partisi'nden geldi ve Molük asıllıydı. 1994 seçimlerinden sonra sekiz, 1998 seçimlerinden sonra da yedi meclis üyesi vardı. 2005'de bu sayı, meclis üyelerinin toplam sayısının yüzde 11'ine eşit olarak on altıya (on bir kadın, beş erkek) yükseldi. Meclis üyelerinin beşi Türk, dördü ise Surinam kökenliydi.

Vatandaşlığa kabulün yüksek olmasına rağmen Hollanda'daki Müslümanlar ve Hindular önemli bir siyasi güç oluşturamadılar. Göçmenleri hedef alan programlar düzenleyen partiler veya göçmenlerin kurduğu partiler yerel seçimlerde bile marjinal kaldılar (Ter Wal 2005, 35). Hollanda İslam Partisi (Islamitische Partij Nederland) Mart 2006'da Rotterdam'daki yerel seçimlere katıldı fakat sandalye kazanamadı. Müslümanlar arasındaki etnik, dilsel, mezhep kaynaklı ve teşkilatsal bölünme, tek bir İslami parti altında Müslümanların çıkarlarını temsil edecek müşterek popüler siyasi bir platformun oluşmasına engeldi. Hollanda siyasi sistemi dini inanç temelli partilere izin verse de Müslüman siyasetçiler Hollanda İşçi Partisi ve Hıristiyan Demokrat Parti gibi yaygın partilerde faal olmaya daha eğilimlidir.

Kilise-Devlet İlişkileri

Müslümanlar iki Hollanda anayasa ilkesiyle çıkarlarını korumaya çalışır. Birincisi, devletin tüm dini gruplara eşit olmasını zorunlu kılan anayasa ilkesidir. İkincisi de Hollanda'ya özgü teşkilatın sosyo politik bir sistemi olan stunlaşma sistemidir (Lijphart 1968). Bu, sadece dini değil aynı zamanda ideolojik cemaatleri de organize eden (Katolik, Protestan, Sosyalist ve Liberal gibi) sınıfsal bir sistemdir. Bu grupların seçkinleri Hollanda toplumunu yönetmede bir gç dengesi tutturmak için karmaşık bir müzakerelere süreci içine girerler. 1970'lerden sonra Hollandalılar dine olan ilgilerini kaybedince stunlaşmanın bitiş süreci başladı ve tabakalar daha çok birbirine benzedikçe önemini yitirdi (Andeweg ve Irwin 2002, 34-38).

Stunlaşmanın bitiş eğilimine rağmen 1983'deki anayasal değişikliklerinde eşitlik ilkesine verilen önem Müslümanların yerini gclendirdi. Otoriteler din, eğitim, medya ve sağlık olanaklarıyla ilgili isteklere olumlu olarak yanıt vermek için sütunlar örneğini kullandı. Tartışma devam etse de din ve din arasındaki ayırım arttıkça toplumun genelindeki dindarlık azaldığı için Müslüman teşkilatların sütunlar olarak tanınma şansları da azaldı. Yine de, stunlaşma döneminden kalan hukuk sistemi, kamu yarıncılığında veya yüksek eğitim (rn; Rotterdam İslam niversitesi), ilk ve ortaokul (rn; İslami okullar) olanaklarında cemaat teşkilatları oluşturmaları için Müslümanların devletten denek almalarına iyi bir temel oluşturdu. Müslümanlar resmi olarak bir tabaka oluşturmamasa da stunlaşma modeli, devlet-destekli ulusal ve yerel medyaya Müslümanların erişmesine izin verir (Landman 1997, 224-44). Gene de, Hollandalı otoriteler Müslümanlarla iletişime geçmek için resmi temsil organları oluşturmuştur.

Müslüman Temsil Organı

Hollandalı otoriteler İslami teşkilatları 1980'lerden beri ulusal düzeyde ve Müslüman sakinler arasındaki köprüler olarak tanıdı. İslami teşkilatları sadece dini teşkilatlar olarak değil çıkar teşkilatları olarak görmeye başladılar (Rath vd. 2001, 114). İslami bir şemsiye rgt ve Hollanda hükümeti arasındaki ilk büyük işbirliği 1989'da "Ruşdi olayında" oldu. Selman Ruşdi *Şeytan Ayetleri*'ni yayınladığında, kitabın dine küfür olduğunu düşündüklerinden Avrupa'dakiler de dâhil olmak üzere birçok Müslüman bunu protesto etti. Buna yanıt olarak Hollanda'da çok çeşitli İslami teşkilatlar tarafından Ulusal İslam Komitesi oluşturuldu. Bu komite, 1979 İran

İslam devrimi önderi Ruhullah Humeyni'nin Ruşdi'ye karşı verdiği fetvadan sonra dağıldı. Hollanda hükümeti onlarla iki toplantı yaptı. Çok geçmeden, komitedeki farklı teşkilatların arasındaki iç farklılıkların başa çıkılmaz hal almasından ve onları bir araya getiren olayın önemini yitirmesinden dolayı Ulusal İslam Komitesi üyeleri bölündü. İki yeni şemsiye örgüt kuruldu: Hollanda İslam Konseyi ve Hollanda Müslüman Konseyi.

1988'de İç İşleri Bakanlığı kamu kurumlarındaki (hastaneler, hapishaneler ve askeriye) manevi hizmeti düzenlemek için İslami teşkilatlarla toplantı düzenledi (Rath vd. 2001, 93). Bu Müslüman teşkilatlara ortak bir temsil organı kurmanın sinyallerini verdi, fakat bakanlık bunun gerçekleştirilmesini şiddetle talep etmedi. İlerleyen on yıllarda Müslüman gruplar arasındaki iç rekabet ve bölünme, tüm Müslümanların temsil edileceği müşterek bir temsil organının kurulmasına mani oldu (Van Bommel 1992).

Amerika Birleşik Devletlerindeki 11 Eylül 2001 olayından sonra Hollanda otoriteleri tüm Müslümanlar adına konuşan tek bir sesin olmasının zorunlu olduğunu hissetti. Bu olaydan sonra müşterek bir temsil kurumu aracılığıyla Müslüman nüfusla iletişime geçmek için Hollanda hükümeti İslam teşkilatlarını müşterek temsil organı kurmaya itti. Böylece Müslümanlar ve Devlet İletişim Organı (Contactorgaan Moslims en Overheid [CMO]) kuruldu. Bu temsil organının kurulması için hükümet tüm İslam teşkilatlarıyla görüştü, fakat tüm Müslümanları bu organın şemsiyesi altında toplamayı başaramadı. Yine de Şubat 2004'te İç İşleri Bakanlığı; Türk İslam teşkilatları arasında Diyanet, Milli Görüş ve Süleymanlıların da bulunduğu altı İslam örgütünü toplayarak CMO'yu kurdu. Alevi teşkilatı HAK-DER ve Ahmediyye gibi Sünni olmayan teşkilatları CMO'ya dâhil etmedi.

Hükümetin göçmenlerin haklarını müzakere ettiği yerel ve ulusal düzeyde organlar da vardır. Örneğin, Rotterdam Şehir Konseyi aracılığıyla Rotterdam şehir planlamasında şehir planlamacıları Müslümanlara ibadet yerleri ayarlar. Azınlıklar Ulusal İstişare ve Danışma Organı (Landelijke Advies en Overlegstructuur [LAO]) etnik çizgilerle düzenlendi. Bu organın üyeleri, Türk Danışma Kurulu (Inspraakorgaan Turken [IOT]) ve Faslı ve Tunusluların Kooperatif Derneği [Samenwerkingsverband Marokkanen en Tunesiërs [SMT]) bağlı teşkilatların delegeleriydi. İslami teşkilatlar bu konseyde yeterince temsil edildi ve politika oluşturmada etkili oldular. LAO yapısı Hollanda hükümetine dini işler hakkında tavsiyeler verdi (Rath vd. 2001, 92). Kısacası, Hollanda politikaları, Müslüman-

lar için ve diğer dini olmayan temsil organlarındaki Müslümanlar için de yerel ve ulusal düzeyde temsil organları oluşturmaya destek verdi. Böylece diğer konular arasında dini eğitimi seçerek devlet ve Müslüman göçmenler arasında iletişim kanalları inşa etmeye katkıda bulundu.

İslami Eğitim

Eğitim alanında ebeveynlerin taleplerine göre devlet okullarının dini dersler vermesi zorunludur. İçerik ve ğretmen dini cemaatin sorumluluklarıdır. Devlet fonu almak için dini dersler Felemenkçe verilmelidir. Bu zorunluluk Müslümanların kendilerini organize etmesine engelliyor ve aynı zamanda birçok şehirde İslami eğitimin neden başlamadığını aıkıyor. Devlet okullarında Müslüman dini eğitiminin verildiği ve devletten fonun alındığı tek şehir Rotterdam'dır. 2006'da yaklaşık 2,000 ğrenci Rotterdam'daki 30 devlet okulunda İslami eğitim aldı (SPIOR t.y.).

Bazı dini temelli okullara Hollanda devleti tarafından tam denek çıkarılmıştır. 2004'te 41 İslami, 4 Hindu, 2 Yahudi ve 4,955 Hıristiyan ilkokulu vardı. 2001'de yaklaşık 8,000 ğrenci, Müslüman kökenli tüm çocukların yüzde 8'i İslami okullara gitti (Landman n.d.). Okulların entegrasyon sürecine etkisiyle ilgili tartişmalara rağmen bu İslami okulların sayısı artış göstermiştir. Fakat bu tartişmalar otoritelerin, gittikçe artan sayıdaki yeni başvurulara yanıt vermeyi ağırdan almasına sebep olmuştur (Van Koningsveld ve Shadid 1992, 107-123). Tartişmalar bu okulların "entegrasyona" mı yoksa öğrencilerin soyutlanmasına mı sebep olduğu etrafında döner. "Aşını tutucu" grupların bu okullara sızdığıyla ilgili endişeler de vardır.

Başörtü Meselesi

Hollanda'da ne iç yerinde ne de okulda başörtü takılmasını yasaklayan bir yasa yoktur. Genel olarak, okul yönetimi eğitim sisteminde yasal düzenlemeler yapmada yetkilidir. Bu sebepten, her okul başörtü takan bir öğrenciyi kabul edip etmemede tek başına karar verir. şuanda Hollanda'da ilkokuldan niversiteye isteyen herkes başörtü takarak derslere girebilmektedir. 1985'de eğitim bakanlığı okullarda başörtüsüne izin verildiğini açıkladı (Rath vd. 2001, 61). Amsterdam ve bazı diğer şehirlerde, sadece saçı kapatmanın haricinde pee takarak derslere girmek bölgesel eğitim yönetim kurulu kararınca yasaklandı.

Devlet okullarında başörtülü öğretmen meselesi birkaç yıl önce tartışılmaya başlandı. Bir öğretmen ve okulu arasındaki anlaşmazlık 1998'de Eşit Muamele Ulusal Komitesi kararıyla giderildi. Kararda, başörtüsünün dini ortodoksi simgesi ve gayri-Müslim inançlara veya dinsiz dünya görüşüne hoşgörüsüzlük simgesi anlamına gelmediği ifade edildi. Müslüman inancı faal olarak gösterilmediği ve tanıtılmadığı sürece böylesine bir başörtü, devlet eğitiminde Hollanda kanununun gerekli kıldığı "açık" ve "hoşgörülü" muameleye bir tehdit değildi. Okul yönetimi başörtüsünün ortodoksi ve hoşgörüsüzlük amblemi olduğu sonucuna varmadan önce öğretmenle başörtü takmanın anlamı hakkında mülakat yapmalıydı, diye kararı neticelendirdi komite.

Tablo 2 ve 3, göçmenler ve Müslümanlara ilişkin Alman ve Hollanda politikalarını özetleyip karşılaştırıyor.

Hollanda makamları, İslami teşkilatlar ve meselelerle ilgilenirken Alman politikalarından daha pragmatik ve esneklerdir⁴. Ne zaman bir kriz olsa devlet, İslami teşkilatları diyalog partneri olarak bir temsil organı oluşturmaları hususunda sıkıştırır. Aksine, hukuki sistemin buna izin verdiği gerçeğine karşın Alman otoriteleri bir cemaat olarak Müslümanları tanımaya gönüllü değildir.

Tablo 2. Almanya ve Hollanda'daki Müslümanlara yönelik Dolaylı Politikalar

	<i>Almanya</i>	<i>Hollanda</i>
Vatandaşlık	Çifte vatandaşlık yok Vatandaşlığa kabul sınırlı	Çifte vatandaşlık var Vatandaşlığa katılım teşvik ediliyor
Siyasi Katılım	Yerel düzeyde yok	Yerel düzeyde katılım
Devlet-Kilise İlişkileri	Kilise Vergisi Kamu hukuku Kolektif Organu	Sütunlaşma Sistemi

Tablo 3. Almanya ve Hollanda'daki Müslümanlara yönelik Direkt Politikalar

	<i>Almanya</i>	<i>Hollanda</i>
Müslümanlar için Temsil Organı	Yerel ve Sınırlı	Ulusal ve Devlet Yönlendirmeli
Dini Eğitim	Berlin'de 1 İslam Dersi	43 İslam Okulu Rotterdam'da İslam dersleri
Başörtü Meselesi	8 Eyalet devletince yasak	Yasak yok

⁴ Yine de, Hollanda politikaları yavaş yavaş çokkültürlülükten asimilasyon yanlılığına doğru kaymaktadır. See Vasta (2007).

Hollanda stunlaşma sistemi sadece bu tanınmanın olmasına olanak sağlamakla kalmaz, aynı zamanda Hollandalı otoriteler temsil teşkilatları oluşturma hususunda Müslümanları teşvik eder. Stunlaşma sistemi altında Müslümanlar ayrı bir cemaat olarak fiili olarak tanınmışlardır. Dahası, Hollanda ne başörtüsünü yasaklar ne de bunun kamu tartışması olmasına müsamaha gösterir. Yerel düzeyde bu konuyla ilgilenirler ve sadece gerekli olduğu takdirde ulusal otoriteler müdahale eder.

Müslümanları dolaylı olarak etkileyen göçmenlik ve entegrasyon politikaları açısından bakıldığında, farklı ülkelerin farklı sosyopolitik tarihleri ve yapıları olduğundan dolayı Hollanda, Müslümanların ve diğer göçmen cemaatlerin Hollanda toplumundaki entegrasyonunu hızlandırmak için Almanya'dan daha fazla fırsat sağlar. Alman milletinin etnik kavramı, vatandaş kavramının içine yeni gelenleri de dahil etmeyi zorlaştırır. Hollanda otoritelerinin Müslüman insanlarla tarihi bir deneyimi vardır. Stunlaşma sistemine sosyal ilgi düşse de, bu sistem hala Müslümanların bir cemaat olarak tanınabileceği hukuki bir sistem sağlar. Böylece, entegrasyonla ilgili Hollanda politikalarında devletin etnik ve dini azınlıkların entegrasyonuna teşvik ettiği proaktif bir nitelik vardır. Alman hükümeti tarafsız kalmayı amaçlar ve göçmenlerin ihtiyaçlarını karşılamak için sistemi değiştirmek yerine mevcut sistemde kendi yollarını bulmalarını ister.

Bir sonraki kısımda, nasıl bu iki devlet politikasının Müslüman popülasyonları direkt ve dolaylı olarak etkilediğini karşılaştırıyorum. İslami teşkilatlar devlet politikaları ve Müslümanlar arasındaki arabuluculardır. Devlet politikaları, siyasi İslam Milli Görüş olayında olduğu gibi İslami teşkilatların faaliyetleri, kamu alanına odaklandığı takdirde çok daha etkili olur. Almanya'daki ve Hollanda'daki Milli Görüş'n mukayesesi genel olarak İslam'ı şekillendirmede devlet politikalarının rolünü, özel olarak da Avrupa'da siyasi İslam'ın rolünü gösterir. Müslümanlar ve İslami teşkilatlar talepleriyle devlet politikalarını, devlet politikaları da Müslümanların dinlerini yorumlayışlarını şekillendirirler.

Almanya'daki ve Hollanda'daki Milli Görüş'ün Mukayesesi

Milli Görüş, 1960'ların sonunda Türk siyasetinde ortaya çıkan siyasi bir İslami harekettir. 1970'lerin başından beri Türk göçmenlerin arasında örgütlendi ve geniş bir cami yelpazesi oluşturdu. Milli Görüş'ün Avrupa merkezi Köln yakınlarında bulunan Kerpen'dedir. Merkez 323'ü Almanya'da bulunan 514 camiyi kontrol etmektedir⁵.

Milli Görüş Türkiye'deki seçimlerdeki adaylar için camilerden para topladı. Türk işçi göçmenler Avrupa'da yerleşik hayata geçtiği için, 1990'larda Milli Görüş kendini Avrupa'daki üyelerine odaklamıştır.

Günümüzde, Milli Görüş kendini Türk siyasetinden uzak tutarak bir Avrupa İslam teşkilatı olarak yolunu bulmaya çalışmaktadır. Milli Görüş taraftarları ve liderlerine göre Avrupa'da Müslüman olarak yaşamayı anlamlandırmak Türkiye'de siyasi bir partiyi desteklemekten daha önemli ve acil bir durum haline gelmiştir. Bu değişim eskiden tümü Türkçe olan resmi isimlerinin Avrupa Milli Görüş Teşkilatları'ndan yarısı Türkçe yarısı Almanca olan Islamische Gemeinschaft Milli Görüş (IGMG) ismine dönüşürülmesine de yansdı. Milli Görüş taraftarları çocuklarını Müslüman bir kimlikle yetiştirmeye ilgililerdir. Liderler hala Türkiye'deki bağlarını devam ettirmek istiyorlar, fakat faaliyetleri Türkiye'den Avrupa'ya doğru kaymaktadır. Milli Görüş liderlerinden birinin bahsettiği gibi "Bugüne kadar Milli Görüş sadece Türkiye'yle ilgiliydi. Artık bu Avrupa'nın yararına olacak şekilde değişti."⁶

Milli Görüş'ün yönünü Avrupa'ya çevirmesi, burada İslam ve Müslüman kimliğinin resmi olarak tanınmasına verdikleri önemi arttırdı. Milli Görüş İslami eğitim sağlamada, Müslümanlar ve devlet arasında bir temsil organı oluşturmada ve devlet okullarında başörtüsüne izin verilmesi hususundaki çabalarında İslam teşkilatları arasında en faal olanıdır. Bu da Milli Görüş'ün Müslümanları etkileyen devlet politikalarına en sağduyulu yaklaşan teşkilat olduğu anlamına gelebilir. Almanya'daki ve Hollan-

⁵ Oğuz Üçüncü'nün yazarla söyleşisi, 2 Mayıs 2004, Kerpen, Almanya.

⁶ Yazarla söyleşi, 11 Kasım 2003, Amsterdam

da'daki politikaları mukayese etmek için Milli Görüş' seçme sebebim de budur. Bu mukayese Şunu gösterir; devlet politikaları İslami teşkilatları ne kadar tanıyıp Avrupa devlet yönetim Őeklinde Müslümanların katılım sağlaması için onları teşvik ederse, Müslümanlar o kadar hem kendilerini hem de İslam yorumlamalarını liberal değerlere adapte ederler.

Burada, Milli Görüş'n Alman merkezi (IGMG)ile, bu merkez bundan sonra Alman Milli Görüş olarak anılacaktır, Hollanda'daki Milli Görüş'n iki bölgesel federasyonlarından biri olan Milli Görüş Nederland'ı karŐılaŐtırıyorum. Milli Görüş'n Hollanda'da Kuzey ve Güney olmak üzere iki tane bölgesel federasyonu vardır. Bunlar baŐlangıçta teşkilatsal verimliliği arttırmak için kurulmuŐtur. Kuzey kendisine, Almanya'daki merkezin verdiği talimatnameyi daha yakından takip eden Güney'den daha farklı bir rota çizdi. Milli Görüş Nederland, Kuzey federasyonu, bundan sonra Hollandalı Milli Görüş olarak anılacaktır, Almanya'daki merkezden daha bağımsız hareket eder.

Alman ve Hollandalı Milli Görüşleri devletle olan ilişkileri, halkı algılama Őekilleri ve İslam'ın Avrupa'ya adaptasyonuna yaklaŐım biçimleri açısından karŐılaŐtırıyorum. Almanya'da Milli Görüş, devletle zıtlaşan bir ilişki içindedir; yeleri medyada ve devlet istihbarat raporlarında "aşırı kktenciler" olarak algılanır ve onlar da İslam'ın Avrupa'ya adaptasyonunun olabileceğine Őüpheyle yaklaŐırlar. Hollandalı Milli Görüş, devlet otoriteleriyle işbirliği içindedir, medyada olumlu Şekilde yer alır ve yenilikçi İslami bir söylemle hareket eder.

Milli Görüş ve Alman otoriteler arasında zıtlaşan bir ilişki vardır. En nemlisi, Alman Anayasasını Koruma Bürosu, Milli Görüş' Alman devlete karşı bir tehdit olarak görür ve onu "köktenci" bir teşkilat olarak nitelendirir (German Federal Ministry of the Interior 2004). Büronun raporlarında, büroya göre Milli Görüş'n sözcüsü olan *Milli Gazete*'den Batı ve Yahudi karşıtı, toplumdaki soyutlayıcı mesajlardan alıntılar yapılır. Alman Milli Görüş'n genel baŐkan yardımcısı Mustafa Yeneroğlu gazetenin editörüyle farklı görüŐlere sahip olduklarını ifade etti⁷. Gene de, b-

⁷ Yazarla söyleşi, 30 Nisan 2004, Köln

ronun raporu medya ve siyasetçilerle olan ilişkileri zedelemektedir. Oğuz Üçüncü'ye siyasetçilerle olan ilişkilerini sorduğumda siyasetçilerle olan münasebetlerinin faaliyete geçmediğinden yakındı. Ona göre siyasetçiler, oy kaybetme korkusundan dolayı Milli Görüş'ü desteklememeyi tercih ediyorlardı.

Alman Milli Görüş "köktenci" etiketini üzerlerinden atmak için hukuki araçları kullandı. Bu da bir parça işe yaradı. Teşkilata yersiz iddialarda bulunanlara teşkilatın dava açtığını söyledi Yeneroğlu. Örneğin, federal hükümet tarafından yayınlanan bir broşürde Milli Görüş'ün Usame Bin Ladin'le işbirliği içinde olduğu iddia ediliyordu (Ewing 2003, 409). Milli Görüş dava açtı ve kazandı (Johnson 2004). Milli Görüş bu davaların bazılarında başarılı olsa da, hukuki prosedürlerin kamu tansiyonunu yükseltmesi, halkın Milli Görüş'e gene olumsuz bakmasına sebep oldu (Wolschner 2003). Tüm bunlara rağmen, Alman Anayasasını Koruma Federal Bürosu'nun 2004'teki bir raporunda Milli Görüş hala köktenci İslami teşkilatlar arasında yer alıyordu.

İletişim kanallarının eksik olması Milli Görüş ve Alman otoriteleri arasındaki güvensizliği güçlendirdi. Siyasetçiler arabuluculuk yaparak oy verenlerini gücendirmek istemiyordu. Gerdien Jonker (2002) ve Werner Schiffauer (2000) gibi devlet yetkilileri ve Milli Görüş arasında resmi olmayan bağlantılar kuran akademisyenler, antropologlar da vardı, fakat onların da rolü kısıtlıydı. Dahası, Milli Görüş tüm Müslümanları temsil eden resmi bir temsil organının bir parçası olmanın yollarını arıyordu. Milli Görüş'ün beklentileriyle devlet otoritelerinin devam eden güvensizliği arasındaki uyumsuzluk, Milli Görüş'ün köktenci ve aşırı suçlamalarını mahkemelerde temizlemeye çalışmasına yol açtı. Bu durum ilişkileri daha da kötüleştirdi.

Bunun aksine Hollandalı Milli Görüş devlet yetkilileriyle daha güçlü ilişkiler kurdu. Hollandalı Milli Görüş liderleriyle olan söyleşilerimde, Hollanda İşçi Partisi'nden destek alındığının çıkarımı yapılabiliyordu. Milli Görüş'ün halkla ilişkiler müdürü Hacı Karacaer'in siyasetçiler ve medyayla kişisel bağlantıları vardı. Karacaer, 1998'de müdür olmasının

ardından Milli Görüş'n adının istihbarat raporlarında geçmediğini gururla duyurdu. Hollandalı medya raporlarında Karacaer'in yüzü, işbirlikçi, katılımcı ve entegrasyoncu Milli Görüş'le bağdaştırılmıştı (Van Westerloo 2004). Dahası, ileriki beş yıl için Milli Görüş'n hareket planı "Entegrasyon, Katılım ve Kurtuluş" başlığıyla, Hollanda'nın Müslümanlar için hazırladığı entegrasyon politikalarının amacıyla örtüşüyordu.

Hollandalı Milli Görüş kendini eleştirmeye açıktı ve "reformist" İslami bir söylemleri vardı. Mft Hulusi nye gibi yönetimin önde gelen dini otoriteleri, Milli Görüş'n geleneksel siyasi İslamcı söyleminden farklı bir dini söylem geliştirdiler. Avrupa şartlarına uygun olarak İslam'ı yeniden yorumlamayı, kadın ve eşcinsel hakları üzerine daha liberal görüşler üretmeyi benimsediler. Sosyal İşler ve İç Bakanlığıyla işbirliğiyle Hollandalı Milli Görüş imamları kadınların erkek hkimiyetinden kurtulması ve ev işlerinde iç bölüşümü hakkında 5 Kasım 2003 tarihinde bir hutbe verdiler⁸. Eşcinseller başkalarını eşcinsel ilişkiye zorlamadığı sürece Hollandalı Milli Görüş eşcinseller de dâhil olmak üzere gayri-Mslimlerle işbirliği halinde olunabileceği aıklandı⁹

Alman Milli Görüş, Hollandalı Milli Görüş'n reformist İslami söylemiyle büyüyen otonomisinden rahatsızdı. Milli Görüş'n Hollanda ve Almanya'daki şubelerinin kişiselleştirilmiş ve özelleştirilmiş "Avrupalı İslam" yaklaşımları açısından mukayesesi, Hollandalı Milli Görüş'n Avrupa çevresine uyan İslami yorumlamalarını tartışmaya, buna şpheykle yaklaşan Alman Milli Görüş'ten daha açık olduğunu gösterir. Almanya'daki Milli Görüş'n genel başkan yardımcısı Mustafa Yeneroğlu'na "Avrupalı İslam"dan ne anladıklarını sorduğumda bu terimi kullanmadığını çünkü bu terimin belirsiz olduğunu ve genellikle terimin sadece bireyin manevi hayatıyla kısıtlı İslam'ın asimile edilmiş bir şeklini anlatmak için kullandığını söyledi. Diğer yandan Hacı Karacaer bu terimi kullanmaya daha hevesliydi. Karacaer Avrupalı İslam fikrine inandığını söyle-

⁸ M. Hulusi nye "Aile İçi Sorumluluk Paylaşımı" Hutbe, 5 Kasım 2003, Amsterdam.

⁹ Yazarla söyleşi, 24 şubat 2004, Amsterdam.

di.¹⁰ Çünkü İslam tarihsel olarak iletişime geçtiği yerlerin kültürlerinden bir şeyler almıştı. Bu uyum, kadın-erkek eşitliği ve eşcinsellere hoşgörülü olmaktan elbisenin rengi gibi detaylara kadar uzanabilirdi. Karacaer'in reformist fikirleri Alman Milli Görüş merkezindeki endişeleri arttırdı.

Alman Milli Görüş merkezindeki liderler, Hollandalı Milli Görüş liderlerinin birçok kez görüşlerini almak istedi. Alman liderler Karacaer'in reformist konuşmalarının siyasi güdümlü olduğunu düşünüyordu. Yerel bağlamdan öte Karacaer'in stratejilerinin etkisi konusunda endişeli olan Alman Milli Görüş, Karacaer'den de dâhil olmak üzere Hollandalı Milli Görüş liderlerinden yapılan hareketlerin açıklamasının yapılmasını istedikler. Karacaer tanınan bir halk figürü olduğu için onun yerine başkasını getirmek zordu, çünkü bu teşkilatın içindeki "liberal" seslerin bastırılması olarak yorumlanabilirdi.

Yine de, 2006'da Almanya merkezi Hollandalı Milli Görüş'ün yönetimini değiştirmeye karar verdi. Milli Görüş'ü Türk zihniyetli bir teşkilattan Hollandalı İslami bir teşkilata dönüştürmeye çabalamaktan yorulduğunu söyleyen Karacaer 7 Mayıs 2006'da istifa etti.¹¹ Hollanda medyası bu baştan aşağı değişikliği, Alman Milli Görüş'ün liberal görüşlü, Avrupalılaştan Hollandalı Milli Görüş'ü acımasızca yok etmesi olarak resmetti (Dros 2007). Yeni atanan Hollandalı Milli Görüş liderlerinin onlardan önceki liderlerin yolunu izleyip izlemeyeceği ise meçhuldü.

Hollandalı Milli Görüş liderlerinin 2003'teki değişiminden önce, Hollandalı ve Alman Milli Görüş arasındaki farklılıkları Hollandalı Milli Görüş liderlerine sorduğumda "Almanya hak ettiği Milli Görüş'e sahip" diyerek yanıt verdi İmam Fuat Yavaş¹². "Devlet ne kadar çok Alman Milli Görüş'e baskı yaparsa müzakerelerde o da o kadar direnç gösterir" dedi ardından. "Hollandalılar bize sert davranmadığı için bizden de sert tepki görmüyorlar; Almanlar ise sert davrandığı için karşılarında sert bir Milli

¹⁰ Yazarla söyleşi, 16 Ekim 2003, Amsterdam

¹¹ Yazarla söyleşi, 6 Haziran 2007, Amsterdam.

¹² Yazarla söyleşi, 4 Kasım 2003, Amsterdam.

Görüş buluyorlar” diyerek özetledi¹³. Bu sözler, Alman Milli Görüş’ün dini söylemini adapte etmede dirençli ve devletle zıtlaşan bir ilişkisinin olduğunu, Hollandalı Milli Görüş’ün ise dini söylemini yenilediğini ve devletle işbirliği halinde olduğunu teyit eder.

Tablo 4. Almanya’daki ve Hollanda’daki Milli Görüş

	<i>Almanya</i>	<i>Hollanda</i>
Devletle İlişki	Zıtlaşan ve Güvensiz	İşbirlikçi ve Güven dolu
Metot	Mahkeme	Siyasi Müzakereler
Avrupalı İslam	Şüpheli	Temkinli Destek
Dini Söylem	Sabit	Deneysel

Tablo 4’de Almanya’daki ve Hollanda’daki Milli Görüş karşılaştırılmıştır. Hollanda’nın çokkültürlülük yanlısı politikalarının Milli Görüş’e devlet otoriteleriyle, siyasetçilerle ve medyayla etkileşime geçme fırsatı sunduğunu ve bu sayede Hollanda anlayışına İslami söylemlerini adapte edebildiklerini düşünüyorum. Hollandalı Milli Görüş devlet otoriteleriyle iyi ilişkiler kurup ortak projelerde işbirliği yaptı. Hollandalı otoriteler Hollandalı Milli Görüş’ün karşısında durmak yerine onlarla işbirliği yapmayı tercih etti. Müslümanlar tamamen entegre olmamış olsa da, Hollandalı Milli Görüş olayı gösteriyor ki çokkültürlülük yanlısı politikaları bu açığı kapattı. Hollanda’nın Çokkültürlülük yanlısı politikalar; Hollandalı Milli Görüş’ün kamuda tanınmasına izin vererek, daha şeffaf davranarak, belirli direnç stratejileri izleyerek Hollandalı Milli Görüş’ün daha işbirlikçi olmasına; bu politikaların olmaması, daha az şeffaf olunması ve teşkilat çıkarlarına hizmet müzakerelerinin yapılması ise Alman Milli Görüş’ün daha zıtlaşan bir tutum takınmasına sebep oldu.

Kamu Tanınması

¹³ Yazarla söyleşi, 4 Kasım 2003, Amsterdam.

İslami cemaatler, toplumsal tanınma ve saygının bir önkoşulu olarak Hıristiyanlık ve Yahudilikteki gibi Avrupa'daki diğer yerleşmiş dinlere hukuken eşit olarak kamuda İslam'ın tanınmasını talep eder. Kamu tanınmasının bir engeli, İslam'ı kamuda temsil edecek, devletle ilgilenebilecek merkezi bir temsilci İslami otoritenin eksikliğidir. İslami teşkilatlar içindeki rekabetçi çıkar ve gündemler, merkezi bir otoritenin oluşturulmasında engeldir. Sünni İslam geleneğinde de hiyerarşik bir ruhban sınıfı yoktur. Böyle bir merkezileşmeyi teşvik eden Hollanda'nunki gibi politikalar, Müslümanlar ve devlet arasında güvenilir iletişim kanalları oluşturduğu kadar Müslümanların kamuda tanınmasına da yardımcı olur.

Çokkültürlülük yanlısı Hollanda politikaları, devletle işbirliği yaptıkları takdirde zıtlaşmanın getireceğinden daha fazla tanınma ve meşruluk getireceğine Milli Görüş ve diğer İslami teşkilatların inanmasına sebep olur. Hollandalı Milli Görüş devlette Müslümanları iki büyük danışman teşkilatla tanıtır: Müslümanlar ve Devlet İletişim Organı, Azınlıklar Ulusal İstişare ve Danışma Organı. Hollandalı Milli Görüş liderleri Azınlıklar Ulusal İstişare ve Danışma Organı'nda iki sandalyelerinin olduğunu vurgular.¹⁴

Hollanda'da Müslüman göçmenlerin sayısı ve bu kişilerin çifte vatandaşlığa teşvik edilmesi, Milli Görüş gibi politik görüşlü İslami teşkilatları, kamu tanınması gibi teşkilatsal çıkarları gözetirken siyasal arenaya yoğunlaşmaya teşvik eder. Hollandalı Milli Görüş'ten Karacaer'in gazeteciler, siyasetçiler ve özellikle Hollanda İşçi Partisi'yle güçlü bağları vardır. Karacaer bana resmi olmayan ortamlarda medyadan ve siyasetten kişilere teşkilatının gösterdiği ilerlemeleri anlattığını aktardı¹⁵. Büyük toplantılara gitmektense kişisel irtibatlarını geliştirebileceği küçük toplantılara katıldığını ifade etti. Hollanda siyasal arenası ve medyasının Müslümanları cemaat olarak tanınmasının mümkün olduğunu, bu konuda rahat olduğunu, bunu almanın İslami teşkilatlara kaldığını sözlerine ekledi.

¹⁴ Yazarla söyleşi, 4 Kasım 2003, Amsterdam

¹⁵ Yazarla söyleşi, 16 Ekim 2003, Amsterdam

Alman Milli Görüş de İslam'ın kamuda tanınmasını istiyordu. Bu amaçla "dini toplum" statüsünü almak için devlete başvurdu. Fakat devlet otoriteleri, siyasetçiler ve medyayla yeterli iletişim kanalları bulunmadığı için reddedildi. Kerpen'deki Milli Görüş merkezinin 2004 yıllık toplantısında, hiç Alman bir yetkili, siyasetçi veya medya yoktu. Önceki yıllarda Alman siyasetçiler katılmıştı, fakat 2004 yılındakine katılmadılar. Alman Anayasasını Koruma Kurulu'nun Bavyera şubesinin 2004 raporunda Milli Görüş "köktenci" olarak damgalandı ve Alman toplumuna ve anayasasına bir tehdit kaynağı olarak görüldü. Bu sebepten Milli Görüş etkinliklerine hiçbir siyasetçinin ve devlet yetkilisinin katılmamasını önerdi (Johnson 2004).

Alman devleti herhangi bir danışma organına veya "dini topluma" izin vermediği için Milli Görüş liderleri İslam'ı ve Müslümanları tanıtmak için dini eğitim gibi başka yollar aramaya başladı. Yeneroğlu'nun belirttiğine göre, Milli Görüş'ün devlet okullarına dini eğitimi eklenmesinde canhıraş mücadele etmesinin amacı; devlet okullarında haftalık iki saatlik dini eğitimle, dini bilgi veya kimlik olarak öğrencilere katkıda bulunmak değil, Müslüman cemaatin kamuda tanınmasına bir yol bulmaktır. Örneğin, Berlin'de Milli Görüş'le bağları olduğu iddia edilen İslam Federasyonuna, yerel düzeyde de olsa devlet okullarında İslam öğretmesine izin verildi.

Bu nedenle, hem Alman hem de Hollandalı Milli Görüş için İslam'ın kamuda tanınması müşterek bir konu olmuştur. Diğer yandan, Hollanda sütunlaşma ilkesi fiilen İslam'ı ayrı bir tabaka olarak tanıdı. Medya ve eğitimde Müslümanlara maddi yardımda bulundu ve Müslümanlar için temsil organları kurdu. Hollandalı Milli Görüş bu fırsatlardan yararlanıp Hollanda siyasal sistemine daha çok bağlandı. Diğer yandan, Alman yetkililer İslami eğitimi kısmen tanıdı ve meşru bir ses ve Müslümanların temsilcisi olarak Milli Görüş'ü reddetti. Bu reddedilme, Milli Görüş'ün İslam'ın kamuda tanınma gündemine daha da sıkı bağlanmasına sebep oldu.

Şeffaflık

Devlet otoriteleri, içyapılarını ve söylemlerini bir yandan koruyup diğer yandan kabul edilebilir bir kamu imajı oluşturabilecek Milli Görüş gibi

profesyonel İslami teşkilatlarla daha ilgilidir. Alman Milli Görüş'ün resmi mesajı entegrasyon yanlısı, işbirlikçi ve ılımlıdır. Fakat Alman Anayasasını Koruma Bürosunun resmi raporunda Milli Görüş, toplumdan soyutlayan ve dini görüşlerinde aşırı olan bir teşkilattır. Bu durum Milli Görüş'ün çifte söylem ürettiği endişelerini doğurur: taraftarlarına "aşırı", yabancılara "ılımlı" olan bir söylem.

Örneğin, Milli Görüş'ün "Türk göçmenlerle avlanan piramit şemasından beslendiğini" iddia eden medya raporları vardır (Johnson 2004). Milli Görüş bu gazeteden sözünü geri almasını istedi. Bavyera'daki Anayasa Koruma Bürosu raporunda bir Milli Görüş memurunun sözlerinden alıntı yaptı: "Bizim için üç tane düşman var. Bir numaralı düşmanımız Hıristiyanlar. İki numaralı düşmanımız Hıristiyanlar. Üç numaralı düşmanımız Hıristiyanlar" (A6). Milli Görüş Bavyeralı yetkililere karşı dava açtı ve kazandı. Çünkü sözler 1989'da cami önünde konuşan, Islamische Gemeinschaft Milli Görüş'le bağlantılı olmayan genç bir Müslüman'a aitti. Dava Milli Görüş'ün lehine sonuçlansa da, Milli Görüş'ün kuyusunu kazmak için *Milli Gazete*'den Batı karşıtı alıntılarının yapılması, Alman devlet otoriteleriyle Milli Görüş arasında hala şeffaflık ve güven eksikliği olduğunu gösterir.

Milli Görüş'ün çifte söylem geliştirdiğiyle ilgili Hollanda yetkililerin de endişeleri vardı. 1999'a kadar Hollanda istihbarat servisi (AIVD) yıllık raporlarında Milli Görüş'e büyük yer veriyordu. Lakin Hollandalı Milli Görüş devlet yetkilileri ve medya arasında güven oluşturmak için şeffaflığı temel alan stratejiler geliştirdi. 1998'de halkla ilişkiler müdürü olduğunda teşkilatın ismini değiştirmeyi önerdiğini söyledi Karacaer¹⁶. Eski isim olan Niderland İslam Federasyonu'nun içinde Milli Görüş geçmiyordu, fakat herkes onun Milli Görüş olduğunu biliyordu. Milli Görüş kimliklerini yansıtan bir isim seçmeyi önerdi, çünkü saklayacak bir şeyleri yoktu. Böylece, Kuzey Milli Görüş'ün resmi adı, 1998'de Milli Görüş Niderland olarak değiştirildi.

¹⁶ Yazarla söyleşi, 16 Ekim 2003, Amsterdam.

Hollanda politikaları yerel koşullara karşı hassastır ve Milli Grş yerel ve ulusal otoritelerle açık bir diyalog başlatmaya teşvik eden esnek bir yapısı vardır. Hollandalı Milli Grşn sözcüsü pozisyonuna Karacaer'in gelmesi, Amsterdam'daki bir caminin yapımındaki sorunlarla ilgilenmesiyle başladı (Lindo 1999). Karacaer, nasıl yerel otoritelerle gerekli prosedürleri izlediklerini anlattı bana. Sonunda yetkililer camiye dönüş-türülmesi için depoyu Milli Grşe satmaya karar verdi. Bu deneyim Karacaer'e, yerel otoritelerle iyi niyetle güven ilişkisi kurmanın, sonunda sevindirici haberlere dönüşeceğini öğretmişti.

Karacaer, nceki Milli Görüş liderlerini bir yandan eleştirdiği, diğer yandan da başarılarını takdir ettiği medya ve röportajlar aracılığıyla yerel ve ulusal yetkililerle güven telkin edici ilişkiler kurmaya devam etti. Ayrıca dönüşümden kaynaklandığını düşündüğü içsel tartışmalardan da bahsetti (Van Westerloo 2004). Teşkilatın içindeki tartışmaları ortaya çıkarması, Karacaer'in Şeffaf bir söylem geliştirdiğinin kanıtıydı. Hollanda gazetesi *NRC Handelsblad*'taki bir röportajında karısına kötü davranan yerel bir Milli Görüş lideri hakkında eleştirel yorumlarda bulundu. Bir liste içinde dönen bir e-postada, genç bir Milli Görüş lideri, içerde yaşanan bu tür örnekleri veya i tartışmaları Karacaer'in ifşa etmesini eleştirdi. Fakat Karacaer'in kendini eleştirel yaklaşımı, devlet ve teşkilat arasındaki güveni oluşturan Şeffaflığı yansıtıyordu.

Bunun aksine, Alman siyasetçiler ve Milli Görüş gibi yerleşik İşlami teşkilatlar arasındaki Őeffaflıktan yoksun ilişki, güvensizliğin sonucunda ortaya çıkıyordu. "İki taraf da diyalogu çıkamaz bir sokak olarak görüyor" dedi devlet destekli İnsan Hakları Alman Enstitüsünden Heiner Bielefeldt (Johnson 2004). Bu Őeffaflıđın olmadığı büyüyen güvensizlik ortamında Alman Milli Görüş hedeflerine ulaşmak için, devletin desteğini kazanan Hollandalı Milli Görüş'ten farklı stratejiler izliyordu. Milli Görüş Nederland Hollanda'daki Milli Grşn tek temsilcisi değildir. Hollanda'daki Güney Milli Görüş, yenilikçi İşlami söylem geliştirme hususunda Kuzey Milli Görüş'le aynı fikirde değildir.

Strateji

İslami teşkilatlar hedeflerine ulaşmak için mevcut sistemi kullanmayı amaçlar. Devlet, bu amaçlarına ulaşmaları için metotlar geliştirdikleri hukuki, sosyal ve siyasi bir bağlam sağlar. Böylece, her teşkilatın metodu diğerinden farklılık gösterir. Milli Görüş'ün asıl amaçlarından biri kamusal alanda Müslümanların çıkarlarını temsil etmektir. Alman Milli Görüş, dini bir toplum olarak tanınma gibi mevcut hukuki standartlara başvurdu. Fakat Alman Milli Görüş'teki şeffaflık eksikliği, karşılıklı güvensizlik ve teşkilatın hukuki gereklilikleri yerine getirmedeki başarısızlığından dolayı Alman otoriteler bu teşkilatı tanımadı. Siyasi araçları kullanmak da fayda etmedi. Özellikle Alman Anayasasını Koruma Bürosunun raporlarında Milli Görüş'ün "köktenci, aşırı" olarak etiketlenmesinden sonra siyasetçilerin desteğini Alman Milli Görüş'ten çekmesi Alman Milli Görüş liderlerinin yakındığı bir konuydu. Hukuki gidişatın sebep olduğu olumsuz kamuoyunun aksine, amaçlarına ulaşmak ve haklarını kazanmak için mahkemeleri tercih ettiler. Bu işe, sekiz federal eyaletin başörtüsünü yasaklamasına yol açan mahkeme kararı örneğindeki gibi her zaman onların lehine olmadı.

Hollandalı çokkültürlülük yanlısı politikalar İslami okullar, devlet okullarında İslam dersleri ve başörtü takılmasına izin gibi konularda eğitimde Müslümanların dini uygulamalarını tanımaktadır. Müslümanların temsil organları kriz zamanlarında Müslümanlar ve devlet arasında arabulucular olarak müzakere eder (Örn; Ruşdi olayı ve 11 Eylül 2001). Bu politikalar, Hollandalı Milli Görüş'ün yararına bir şekilde aynı paydada buluşabilmeyi kolaylaştırır. İmam Fuat Yavaş İsrail- Filistin çatışmasıyla ilgili gösterilere taraftarlarının katılmasını istemediğini ifade etmektedir¹⁷. Yavaş, büyük gösterileri kontrol etmenin güç olacağına ve bu gösterilerin ters etki yaratacağına inanıyordu.

Özetlemek gerekirse, Hollanda'daki çokkültürlülük yanlısı politikalar, daha esnek ve yardımsever bir Milli Görüş'ün ortaya çıkmasına zemin hazırladı. Kısmen dışlayıcı Alman politikaları ise daha zıtlaşan bir Milli

¹⁷ Yazarla söyleşi, 3 Kasım 2003, Amsterdam.

Görüş'ün oluşmasına sebep oldu. Çifte vatandaşlık ve siyasi haklara destek veren Hollanda politikaları Müslümanları güçlendirdi ve ülkenin siyasi hayatının bir parçası olmaya teşvik etti. Dini sebeplerle kamusal alana girmeyi isteyen Milli Görüş bu fırsattan yararlandı. Hollanda'da olduğu kadar Almanya'daki taraftarları da Avrupa vatandaşlığı almaya teşvik edildi. Hollandalı Milli Görüş, Hollanda vatandaşlığına sahip üyelerinin kaydını tutarak onlar Hollanda seçimlerinde hem oy kullanmaya hem de aday olmaya teşvik etti¹⁸. Bu Hollandalı Milli Görüş'ün siyasi partilerle müzakere etme gücünü arttırdı. Almanya'da, vatandaşlık kanunlarının sadece bir kısmının geliştirilmiş olması ve siyasi partiler ve Alman Milli Görüş arasındaki yapısal ilişkilerin eksikliği, meşru bir İslami teşkilatın oluşturulmasının zor olmasından dolayı "tanıma"daki siyasi baskıyı arttırdı.

Özet ve Sonuç

İslam, yayıldıkça yeni koşullara adapte olabilen evrensel bir dindir. İslami adaptasyonun yönü, Müslümanların yeni çevrelerle nasıl etkileşime geçtiğine bağlı olarak değişir. Avrupa devletleri, Müslüman göçmenleri ve inançlarını Avrupa'ya adapte etmek için birçok politika geliştirir. İslami teşkilatların, devlet ve Müslümanların beklentileri arasında dini otoriteler olarak önemli rolleri vardır. 11 Eylül 2001'den sonra oluşan kötümser atmosfer, ne çokkültürlülük ne de asimilasyon yanlısı politikaların Müslümanların entegrasyonuna hız kazandıramayacağı ileri sürdü.

Almanya'daki ve Hollanda'daki Milli Görüş'ü mukayesem, sırasıyla kısmen dışlayıcı ve çokkültürlülük yanlısı politikaların etkisini gösterdi. Bu mukayese gösteriyor ki çokkültürlülük yanlısı politikalar İslami teşkilatların Avrupa ortamlarına İslam yorumlamalarını adapte ve entegre etmesine yardım eder. Genel olarak göçmenlere, özel olarak Müslümanlara yönelik devlet politikaları İslami teşkilatları ve bu teşkilatların İslam

¹⁸ Röportajlarımda hiçbir Milli Görüş lideri hangi partiyi desteklediklerini söylemedi, fakat Hollanda İşçi Partisi gibi Müslüman ve göçmen haklarını tanıyan partilere destek verdiklerini ima ettiler.

yorumlamalarını etkiler. Eğer hukuki çerçeve ve politikalar kamu alanında Müslüman kimliğinin ve İslam'ın tanınmasına olanak sağlıyorsa, İslami teşkilatlar işbirliğine ve dini söylemlerinde yenilikçi olmaya daha açık olmaktadır.

Yine de, hukuki bir çerçeve ve devlet politikaları kendi başına Müslüman entegrasyonunu temin etmez. Devlet otoriteleri ve İslami teşkilatlar arasındaki ilişkiler, dini özgürlük ve tüm dinlere devletin tarafsız davranması gibi anayasal ilkelerin etkinliğini belirler. Milli Görüş gibi en çok kamusal alana ilgi duyan İslami teşkilatlar bu ilkelere atıfta bulunarak devletin onu tanımamasının yollarını arar. Hollandalı Milli Görüş, Avrupa yönetim şekline katılım sağlamanın kendini adapte etmekten geçtiğini vurgular. Diğer yandan Alman Milli Görüş, siyasi hayattan kısmi de olsa dışlamanın devlet otoriteleri ve İslami teşkilatlar arasında güvensizlik yarattığını belirtir.

Avrupa'daki Müslümanlar, entegre olmak için İslami teşkilatlar ve devlet arasında daha güven telkin eden iletişim kanallarına ihtiyaç duyar. Avrupa kamusal alanına Müslümanlar ve İslami teşkilatların katılması için çokkültürlülük yanlısı politikaların daha fazla yol sağlaması aralarındaki güvenin temelini oluşturdu. Kamusal alanda Müslümanların temsil edilmesine odaklanan İslami teşkilatlar bu politikalarla devlet tarafından tanınır. Bu, muhtemel terörist ağları sadece çokkültürlülük yanlısı politikalarla durdurulabilir anlamına gelmez. Bu terörist grupların kendilerine yandaş topladıkları haklarından mahrum edilmiş Müslüman gençlerin durumu, eşit olarak hem Avrupalı hem Müslüman olabilecekleri cevabıyla iyileştirilebilir. İslami cemaatlerin entegrasyondaki rollerinin anlaşılması için onların devlet politikalarına verdiği farklı tepkiler analiz edilmelidir.

Kaynakça

Abadan-Unat, N. ve Neşe Kemiksiz. (1986). Türk Dış Göçü (1960-1984). Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.

Andeweg B. Rudy ve Galen A. Irwin. (2002). *Governance and Politics of the Netherlands*. New York: Palgrave Macmillan.

Bowen, R. John. (2006). *Why the French Don't Like Headscarves: Islam, the State, and Public Space*. Princeton: Princeton University Press.

Cohen, Roger. (2001). "How Open to Immigrants Should Germany Be?" *New York Times*, Mayıs 13, p.11.

Dowes, D., de Koning, M. and Boender, W. (2005). *Nederlandse Moslims: Van Migrant tot Burger*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Dros, L. (2007). 'AIVD wist van coup Milli Görüş,' *Trouw*, 6 June, online at www.trouw.nl. Eickelman, D. (1976) *Moroccan Islam*. Austin: University of Texas Press.

Ewing, K.P. (2003). 'Living Islam in the diaspora: between Turkey and Germany', *South Atlantic Quarterly*, 102(2-3): 405-31.

Fetzer, S.J. and Soper, J.C. (2005). *Muslims and the State in Britain, France, and Germany*. Cambridge: Cambridge University Press.

Geertz, C. (1968). *Islam Observed: Religious Development in Morocco and Indonesia*. New Haven: Yale University Press.

German Federal Ministry of the Interior. (2004). "Annual Report of the Office for Protection of the Constitution 2003." s. 190. [www.bmi.bund.de sitesinden](http://www.bmi.bund.de/sitesinden) 6 Haziran 2005'te alındı.

Giordano, R. (2007). 'Nein und dreimal nein!', *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 1 June, online at <http://www.faz.net>.

Hoffman, L. (1991). 'Das "Volk" Zur ideologischen Struktur eines unvermeidbaren Begriffs', *Zeitschrift für Soziologie*, 20(3): 191-208.

Islamische Föderation in Berlin. (2005). "Schuljahr 2004-05". <http://www.islamische-foederation.de/IRU/schuljahr200405.htm> sitesinden 2 Şubat 2005'te alındı.

Jacobs, Dirk. (1998). "Discourse, politics and policy: the Dutch parliamentary debate about voting right for foreign residents." *The International Migration Review*, 32, no. 2: 350-73.

Johnson, I. (2004). 'Litigation suits groups of Muslims who seek legitimacy in Germany', *Wall Street Journal*, 30 March, A1, A6.

Jonker, G. (2002). *Eine Wellenlange zu Gott: der "Verband der Islamischen Kulturzentren" in Europa*. Bielefeld: Transcript.

Kaya, Ayhan ve Ferhat Kentel. (2005). *Euro-Turks a Bridge or a Breach between Turkey and the European Union?*. Istanbul: Bilgi Yayinevi.

Klopp, B. (2002) 'The political incorporation of EU foreigners before and after Maastricht: the new local politics in Germany', *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 28(2): 239-57.

Knubbertz, A. (2000) "'Das Berliner Modell" oder: die andere Art, Religionsunterricht zu organisieren', in Fetzer, S.J. and Soper, J.C. (eds) *Islamischer Religionsunterricht an staatlichen Schulen in Deutschland: Praxis-Konzept-Perspektiven; Dokumentation eines Fachgespräches*. Berlin and Bonn: Beauftragte der Bundesregierung für Ausländerfrage, 18-24.

Landman, N. (2001). 'Dutch responses to Muslim religious practices'. Presentation for the Fachtagung der Katholische Akademie/Friedrich-Ebert-Stiftung, 9-10 February.

Landman, N. (1997). "The Islamic Broadcasting Foundation in the Netherlands: Platform or Arena?" *Islam in Europe: The Politics of Religion and Community* yazısından, Steven Vertovec ve Ceri Peach tarafından düzenlenmiştir, 224-43. New York: St. Martin's Press.

Lijphart, A. (1968). *Verzuiling, pacificatie en kentering in de Nederlandse politiek*. Amsterdam: DeBussy.

Lindo, F. (1999). *Heilige wijsheid in Amsterdam: Ayasofia, stadsdeel De Baarsjes en de strijd om het Riva-terrein*. Amsterdam: Het Spinhuis.

Pfaff, Steven ve Anthony J. Gill. (2006). "Will a Million Muslims March? Muslim Interest Organizations and Political Integration in Europe." *Comparative Political Studies* 39, no. 7: 803-28.

Phalet, K. and Ter Wal, J. (eds) (2004). *Muslim in Nederland*. The Hague: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Rath, P., Groenendijk, K. and Meyer, A. (eds) (2001). *Western Europe and its Islam*. Leiden: Brill. Schiffauer, W. (2000) *Die Gottesmänner: Türkische Islamisten in Deutschland*. Frankfurt-am-Main: Suhrkamp Taschenbuch.

Schiffauer, W. (2006). 'Verfassungsschutz und islamische Gemeinden', in Kemmesies, U.E. (ed.) *Terrorismus und Extremismus: der Zukunft auf der Spur*. Munich: Luchterhand, 237-54.

Schiffauer, W. (2000). *Die Gottesmänner: Türkische Islamisten in Deutschland*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Taschenbuch.

Spuler-Stegemann, U. (2002). *Muslimen in Deutschland: Nebeneinander oder Miteinander?* Freiburg: Herder.

Sunier, Thijl ve A. Meyer. (1995). "Chapter IV: Religion" in *Immigrant Policy for a Multicultural Society: A Comparative Study of Integration, Language, and Religious Policy in Five Western European Countries*, Hans Vermeulen tarafından düzenlenmiştir. Brussels: Migration Policy Group.

Tas, R. (2004). 'Bijna een miljoen islamieten in Nederland', *Web Magazine*, 20 September. Online at <http://www.cbs.nl>.

Ter Wal, J. (2005). Active Civil Participation of Immigrants in the Netherlands. Oldenburg: European Research Project POLITIS, online at www.uni-oldenburg.de/politis-europe.

Van Bommel, A. (1992). "The History of Muslim Umbrella Organizations." In Islam in Dutch Society: Current Developments and Future Prospects, W.A.R. Shadid ve P.S. Koningsveld tarafından düzenlenmiştir, 124-43. Kampen, Netherlands: Kok Pharos.

Van Hertem, M. (2007). "More than 850 thousand Muslims in the Netherlands," Central Bureau voor de Statistiek, <http://www.cbs.nl> sitesinden 16 Nisan 2010'da alındı.

Van Mierlo, J.G.A. (1986). 'Depillarisation and the decline of consociationalism in the Netherlands:1970-1985', West European Politics, 9(1): 97-119.

Van Heelsum, A. (2002). 'The relationship between political participation and civic community of migrants', Journal of International Migration and Integration, 3(2): 179-200.

Van Westerloo, G. (2004). 'Zwartekousen Moslims', M Magazine. NRC Handelsblad, February.

Vasta, E. (2007). 'From ethnic minorities to ethnic majority policy: multiculturalism and the shift to assimilationism in the Netherlands', Ethnic and Racial Studies, 30(5): 713-40.

Weber, B. (1995). 'Immigration and politics in Germany', The Journal of the International Institute, 2(3); online at <http://www.umich.edu/~iinet/journal/vol2no3/ozdemir.html>. Wolschner, K. (2003) 'Was ist die Alternative zum Dialog?', Tageszeitung Bremen, 12 June.

Wolschner, Klaus. (2003). "Was ist die Alternative zum Dialog?" *Tageszeitung Bremen*. Haziran 12.

Doç. Dr. Ahmet Yükleven: İstanbul Ticaret Üniversitesi Ticari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler bölümünde öğretim üyesidir. Bilkent Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde lisans eğitimini tamamlayan Yükleven, Denver Üniversitesi Uluslararası İlişkiler dalında yüksek lisans eğitimi almıştır. 2007'de Boston Üniversitesi Kültürel Antropoloji Bölümü'nde doktorasını tamamlayan Yükleven 2003-2004 yıllarında yaptığı doktora tez araştırması Almanya ve Hollanda'daki Werner Gren Vakfı, ABD Barış Enstitüsü ve Hollanda Yükseköğretim Kurumu tarafından desteklenmiştir. 2012'de Avrupa'da Yerleşen İslam: Almanya ve Hollanda'daki Türk Müslüman Cemaatleri (*Localizing Islam in Europe: Turkish Islamic Communities in Germany and the Netherlands*) isimli kitabı Syracuse Üniversitesi Yayınevi tarafından 2012 de yayınlanmıştır. *Journal of Ethnic and Migration Studies, Contemporary Islam, Journal of Muslim Minority Affairs, Immigrants and Minorities, Public Choice, Insight Turkey* ve *Turkish Studies* gibi akademik dergilerde çeşitli makaleleri bulunan Yükleven'in çalışma-araştırma alanları arasın-

da etnisite, din antropolojisi, Avrupa'da İslam, İslami hareketler ve çok kültürlülük bulunuyor. Tufts Üniversitesi'nde çeşitli dersler verdikten sonra 2006'da Mississippi Üniversitesi Sosyoloji ve Antropoloji Bölümü'nün akademik kadrosuna katılan Yükleyen, aynı üniversite bünyesindeki Croft Uluslararası Araştırmalar Enstitüsü'nde de 2012 yılına kadar öğretim üyesi olarak görev yapmıştır. 2012-3 öğretim yılında Sabancı Üniversitesinde misafir öğretim üyesi olarak çatışma analiz ve çözümleme alanında araştırmalarda bulunmuştur.